

LABOURD

> Lapurdi

Pyrénées - Atlantiques

LAPURDIKO OHIKO BIZILEKUA

Etxea

Etxea euskal gizartearen bihotza da. Pertsonak desagertzen dira, baina etxea zutik gelditzen da. Eta honekin batera, honen baitan, familiak irauten du. Lapurdiko etxearen irudiak, gorritz koadrikulatua den horma-piko batez hornitu bere pareta xuria zabaleran garatzen duena, hain da Euskal Herriarekin identifikatua non ahanzten baitugu ez zela etxe mota bakarra.

« Ohiko gizarteak » utzi dizkigun etxeak eraikin zabalak dira, teilatu berean familia-biziari ezinbestekoak zaizkion ahalbide guziak biltzen dituztenak, hala nola gizakien eta abereen bizilekua, uztak, belar-bazka eta laborantza-materiala biltzeko gordegailuak...

XVIII. mendearen bukaeran, hirietan, eta zabalkiago XIX. mendean, jende gorenek bizileku modu berri bat garatzen dute, laborantza-ustiapenak sortu behartzeetatik askaturik. Etxe haien arkitekturak usaiako ereduarekin ebakia egiten du : harrizko aitzinaldea, lau isurialdeko teilatua, zulatzeen banatze erregularra...

1900 urteekin batera, aldaketa berri bat agertzen da, mendean zehar etengabe hedatuko dena : lehengo etxeen formak berrerabiltzen dira elite batentzako atsedeen-bizietxe programak eratzeko. Euskal etxearekin erabat identifikatuak baitira, gizarte osora hedatzen dira, derrigorrezko erreferentzia bihurtuz.

Etxea bere lurtean : kokapena, orientabide

Etxeak bakartuak, herrixkatan (auzotan) edo herrian bilduak izaten ahal dira.

Edozein kasutan, lehentasuna aitzinaldeari ematen zaio. Horma-pikoaren* punta triangeluarraren azpian babesturik, harrera egiten dio bisitariari. Aurpegi baten pare, familia ordezkatu eta identifikatzen du.

Gehienetan ekialdera, batzuetan hegoaldera begira dagoela, aitzinalde nagusia zulatuen, apainduena eta adierazkorrena da.

Halako orientazioak euriak ekartzen dituzten haizeetatik babesten du. Alabaina, leihorako beira luzaz bakana izan da (XIX. mendean baizik ez zen hedatu baserrialdean) eta zurgin-lanek ez zuten estankotasuna segurtatzen euri-erauntsien azpian.

Etxearen planoaren proportzioak karratuak izaten ahal dira. Hala ere, mendebaldean maiz aurkitzen den ukuilu-artegiak etxearen forma karratua sakoneran garatu lauki zuzen bihurtzen du.

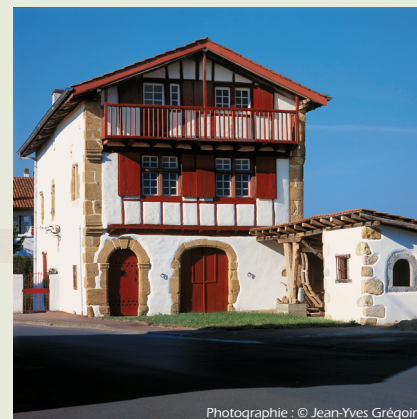
Barneko antolaketa

Jatorrizko lapurtar etxeak simetrian antolatu hiru horma-arte* dauzka. Hego-mendebaldean arrunta den etxe mota horretaz errana izan da « basilika » modukoa zela, bazter-bidez lagunduriko erdiko habearteak zituzten elizen planoekin antzekotasunak zituelako .

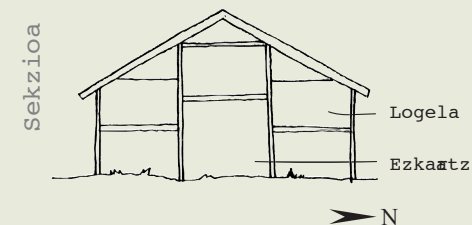
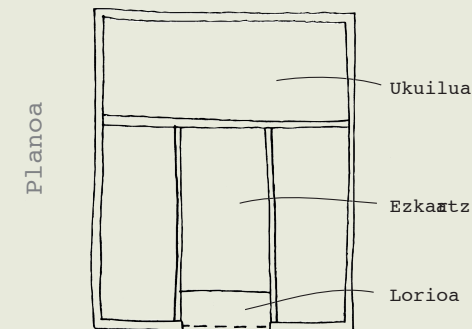
Erdiko horma-arteak, zabalagoa eta honen taulada maizenik altxatua baita, « lorio »* deitu atari sakon batez zulatua da. Azken hau derrigorrezko pasabidea da sartze nagusi, banatze espazio eta gordegailutzat erabilia den ezkaratzera joateko. Beheko solairuaren gainean, logelak dauzkan estaia bat hedatzen da, teilatu isurialdearen baitan hartua den bihitegi batek gainditurik.

Baina irudi honen indarrak ez digu ahanzarazi behar eraikuntzen egiazko aniztasuna : eraikin anitzek horma-arte bakar bat daukate, beste batzuek bi edo lau kontatzen dituztelarik. Teila arabiarrezko* teilatuen isurialde ahulak egiazko malgutasuna eskaintzen baitzuen, erdiko partea alboko handitzeren bidez zabaltzen ahal zen. Hala, oreka estetiko baten eredutzat hartzen ditugun etxe batzuk obra kanpaina desberdinen ondorioak izaten ahal dira, hainbat belaunaldiren ahaleginen fruituak.

Photographie : © Jean-Yves Grégoire

Harria eta zura

Garai hartan ohiko etxeak aldatzera doaz: polikinaka zurgina harginak ordezkaturak dira. Etxerik zaharrenak habe horizontalek elkartu zutoin-lerroz egituratuak dira. Hauei begira, hargin-lana betelan gisa agertzen da.

Bitarteko egoera batean, zuraren erabilpena aitzinalde nagusi eta armadurei mugatua da. Zurezko atalak aitzinaldea arintzen du, paretaren gainditzea eta lorioetako* habeen argi luzeak erraztuz.

Harri hutsezko eraikinak lehenik hirietan hedatzen dira, eta gero baserrialdean. Zenbaitetan, aitzinaldea marko edo sareta bat osatzen duten harlanduz koadrikulatua da, zurginaren lana oroitaziz.

Aitzinaldeak

Ohiko etxeari ekarri arta guziak aitzinalde nagusiari ematen zaizkio, beste aitzinaldeak itsuak edo beharren arabera zulatuak direlarik.

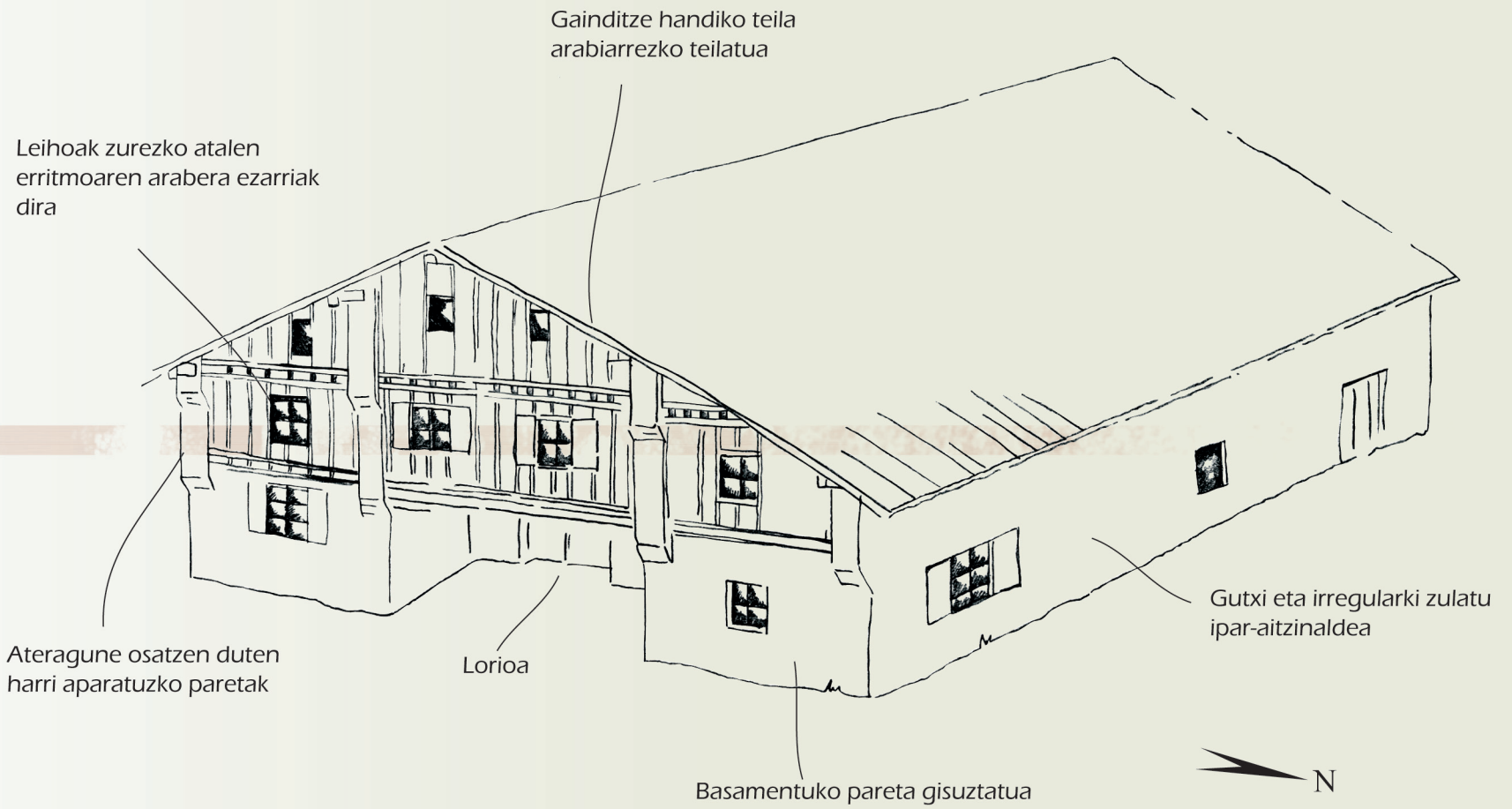
Aitzinalde nagusiak leku handia dauka lapurtar etxeari buruzko gure ikusmoldean : alabaina, nahiz paretak ia osorik harrizkoak izan (%80), zurezko etxearen irudia atxikitzen dugu gogoan.

Xuriz gisuztatu paretetatik bereizten diren zurezko atal koloretsuen bizkortasunak eta bizitasunak esplikatzeko dute neo-euskal arkitekturarentzako mirespena, Euskal Herriko mugetatik hara hedatuko dena.

Pigmentuen kopurua mugatua zen. Gorriak eta berdeak gehienbat erabiltzen ziren, aise aurkitzen zirelako. Paretak estaltzen zituen xuria gisutik zetozen. Hala ere, gure ikusmoldea ez dugu kolore hauei mugatu behar : lekuko zahar batzuek erakusten dizkigute okrez tindatu gisuak*, edo marroi, gris eta urdinez tindatu zurak...

Hiztegia

- Gisuztatzea :** uretan disolbatu gisua, paretak babesteko balio duena. Nahiz naturalki xuria izan, zenbaitetan okrez tindatua izaten ahal zen.
- Ezkaratza :** etxeke ate nagusia irekitzean aurkitzen den erdiko gela zabala. Ohiko etxearen bihotza baita, etxea ezkaratzaren inguruan ordenatu eta antolatua da.
- Lorioa :** 2-5 metroko atari sakona. Kanpoko gela horretatik derrigorrez iragan behar da ezkaratzera joateko.
- Horma-pikoa edo murre-murtxila :** triangeluar itxurako pareta, teiltuaren bi isurialdeen formari jarraitzen zaiona.
- Zurezko atala :** zurezko zutoin-egitura duen pareta edo trenkada. Tarteak harlanduzko obra mehez (gehienetan lur eta lastoz edo adreiluz) hornituak dira.
- Horma-arteak :** aitzinaldearen zatiketa bertikala, honen ezaugarria irekiduren gainezarpena baita. Usaian horma-piko moduko aitzinalde nagusiak bere hiru horma-arteak simetrikoki antolatzen ditu ezkaratzeko atearen inguruan.
- Teila arabiarra :** Loireko hegoaldean eta herrialde mediterraneoetan aurkitzen den teila arrunta. Isurialde apaleko teiltuei egokia baita, eraikinak zabaleran handitzeko aukera ematen du.

Irakurri beharreko zenbait liburu

BIDART Pierre, COLLOMB Gérard, Pays aquitains, Bordelais, Gascogne, Pays basques, Béarn, Bigorre, in CUISENIER Jean (dir.), L'architecture rurale française : corpus des genres, des types et des variantes, Berger-Levrault, 1980

DUVERT Mikel, BACHOC Xemartin, Charpentiers basques et maisons vascones, Bayonne, Bulletin du Musée Basque, Hors série 2001.

DUVERT Mikel, « Etxea, plus qu'une architecture », in Dictionnaire thématique de culture et civilisation basques, Piminetos, 2001

LAUBURU, Etxea ou la maison basque, Les cahiers de la culture basque, 1980

LOUBERGÉ Jean, La maison rurale en Pays basque, 63340 Nonette, Ed. CREER, 1981, réed. 2002

MOREL DELAIGUE PAYSAGISTES, Atlas des paysages en Pyrénées-Atlantiques, Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques/Préfecture des Pyrénées-Atlantiques, 2003.

SICA Habitat rural du Pays basque, PACT du Pays basque, Le bâti ancien en Pays basque, EDF/PACT, 1981